

s en
urits
oges,
amin
had
eling
hen-
iging
m in
kant.
ver-
het
van
het
ootse
ering
velke
ypers
.

Bezoekers van het Rijksmuseum
in het Trippenhuys 1844-1885

J. VERBEEK

Het is nu 150 jaren geleden, dat de eerste bezoekers het Rijksmuseum binnengingen, om daar iets van de wondere wereld van de kunst te ontdekken. Na hen zijn anderen gekomen, uit de steden en dorpen van het goede vaderland en uit alle windstreken van de wijde wereld. Vele, vele miljoenen hebben hun schreden gericht naar het Museum, eerst in het Paleis op de Dam, dan in het Trippenhuys en later in het tegenwoordige Rijksmuseum. Over wat zij zagen is men goed ingelicht en van hun reacties weten we ook het een en ander. Maar die vele bezoekers, die het bewaren van kunstwerken in ons museum tot een zinvolle daad maakten, wie waren dat?

Slechts weinigen hebben hun bezoek aan het Rijksmuseum geboekstaafd. Van de overgrote meerderheid ligt nergens het bewijs van hun komst vast. Daarom is het zo verheugend, dat in het archief van het Rijksmuseum een reeks bezoekersregisters bewaard zijn gebleven, die ons de namen van een groot aantal bezoekers onthullen.

De registers beginnen op 1 mei 1844, nadat J. W. Pieneman het direktieerschap had aanvaard. Vrijwel zonder onderbreking gaan de naamlijsten door tot de laatste datum, 16 mei 1885, toen het Trippenhuys gesloten werd om de kostbare inhoud over te brengen naar het nieuwe museumgebouw. Bovendien is er nog één band bewaard, waarin de bezoekers van het Prentenkabinet hun namen plaatsten en wel van 26 november 1877 tot 20 juni 1884.

Het was blijkbaar niet verplicht de boeken te tekenen. Zo blijkt uit het jaarverslag over 1879, dat van de 36 218 bezoekers, slechts 2923 het 'vreemdelingenboek' tekenden. De onvolledigheid zal dus bij het trekken van conclusies tot voorzichtigheid moeten manen.

De pagina's waren korte tijd in vijf, daarna steeds in vier kolommen ingedeeld. Na de plaats voor de datum, volgden die voor de naam, de 'hoedanigheid' en de woonplaats van de bezoekers, en aanvankelijk dan bovendien nog een kolom waar men opmerkingen kon plaatsen.

Jammer genoeg zijn niet steeds al deze

kolommen volledig ingevuld, zodat ook daardoor een grote mate van onzekerheid omtrent de identiteit van de bezoeker kan ontstaan. Zo zal een: Dr. Schmidt - Berlin al bijzonder moeilijk te traceren zijn. Daarbij komt nog, dat de handtekeningen dikwijls moeilijk of in het geheel niet te ontcijferen zijn. Toch blijven er in ruime mate gegevens, die voorzichtige gevolgtrekkingen over de aard en identiteit van vele bezoekers rechtvaardigen.

Over de laatste kolom is zeer weinig te vermelden. Slechts drie bezoekers luchtten hun hart onder het hoofd opmerkingen. Op 7 oktober 1844 schrijft de dan 24-jarige David Bles, kunstschilder, 's Hage, in deze kolom: Superbe! De beide anderen reageren wel heel anders. Zij maken opmerkingen over het berucht slechte licht in het Trippenhuys. Midden in de zomer, 15 juli 1845, schrijft Revd. Robert Earp - Ecclesiastique - Philadelphia U.S.A.: On n'y voit pas clair. Op dezelfde dag schrijft een Belgische artillerie-officier, met een onleesbare naam, heel wat minder omzichtig: mauvaise lumière.

Veel boeiende perspectieven opent de kolom: Woonplaats. Opvallend is al dadelijk het opmerkelijk hoge aantal bezoekers uit Amerika, reeds van het begin af. Terloops zij hier op het ongetwijfeld politieke verschijnsel gewezen, dat hardnekkig naast elkaar blijven voorkomen: America, United States of North America en U.S.A., terwijl velen duidelijkheidshalve hun standpunt toelichten, door er 'Yankee' aan toe te voegen. In tegenstelling met het ook in onze tijd nog steeds hoge percentage van Amerikaanse gasten, is een andere groep nu vrijwel verdwenen, n.l. die van de bezoekers afkomstig uit de aloude kultuurcentra in het oosten en zuidoosten van Europa. In Rusland is dat vooral St. Petersburg, slechts een enkele bezoeker komt uit Moskou of Odessa. Voor Polen geldt hetzelfde voor Krakau en Warschau. De eveneens talrijke Hongaren zijn merendeels uit 'Pesth', of soms uit Debrecen afkomstig. De Oostenrijkers komen praktisch zonder uitzondering uit Wenen. Wat



Het Japanse Gezantschap van 1862.
Houtgravure door Ch. Rochussen.

REGISTRE des Visiteurs du Musée.			
DATE DISTINCTION	NOMS NOM.	QUALITE HONORIFIQUE.	DOMICILE WONNPLAAT.
25. Juni 1862	Japanse Gezantschap		
	竹内 下野守		
	松平 石見守		
	京極 経光守		

Pagina in het bezoekersboek met de namen van
de Japanse ambassadeurs, 25 juni 1862. ▷

Zuidoost-Duitsland betreft zien we hetzelfde voor de vergelijkbare steden: Leipzig, Dresden en Breslau. Uiteraard komen de meeste Franse bezoekers uit Parijs. Engeland vormt bepaald een uitzondering door de grotere verscheidenheid van woonplaats. Het aantal Spanjaarden is zeer, zeer gering. Zelfs Brazilië ontmoeten wij meer als land van herkomst dan Spanje. Ook het Verre Oosten is vertegenwoordigd, weliswaar door zeer weinigen. Behalve één Chinees, zijn het slechts enkele Japanners. Maar onder die enkelen bevindt zich een illuster gezelschap. In 1862 bezocht het eerste gezantschap na de opening van Japan verschillende landen van Europa. Vanuit Engeland kwamen de gezanten en hun gevolg op het Nederlandse oorlogsschip Arturo naar ons land. De ongewone en schitterende kledij van de gezanten,

hun gevolg, hun tolken en hun zwaarbewapende lijfwacht trok grote aandacht. Een merkwaardige bijzonderheid was, dat zij zich in alle landen die zij bezochten slechts door middel van tolken verstaanbaar konden maken, maar zich in ons land van een vloeiend Nederlands konden bedienen, evenwel in een 17de-eeuwse boekentaal. De namen van de drie hoge gezanten beslaan een volle pagina in de bezoekersboeken. Daardoor is deze pagina zonder twijfel de fraaiste van alle geworden. De namen moeten door een beroepskalligraaf in hun gevolg zijn gepenseeld. Van links naar rechts zijn het die van: Takenouchi Shimotsuke-no-kami (de leider), Matsudaira Iwami-no-kami en Kyogoku Noto-no-kami. Hun bezoek had plaats op 25 juni 1862.

Uit de plaats van herkomst blijkt dikwijls

ook duidelijk de invloed die de politieke toestand op het toerisme heeft uitgeoefend. Om twee voorbeelden te noemen: De onafhankelijkheidsstrijd van de Hongaren in 1848 en de daarop gevolgde onderdrukking door Oostenrijk had tot gevolg dat vanaf 1848 voorlopig geen enkele Hongaar in het Rijksmuseum kon verschijnen. Eerst in juli 1853 ontmoeten we weer een Hongaar in de registers. Maar die was dan ook kamerheer van de Oostenrijkse keizer! Niet vóór 1855-1856 is de stroom van Hongaarse toeristen weer normaal. Iets dergelijks treedt op bij de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871. Er komen veel minder Duitsers en vrijwel geen Fransen meer, terwijl de aantallen Engelsen en Amerikanen veel groter worden.

Veelsoortige aspecten biedt ook de kolom waarin de 'hoedanigheid' van de bezoeker staat vermeld. Voor een socioloog kan het een dankbaar arbeidsterrein opleveren. Hier kan slechts op enkele merkwaardigheden gewezen worden.

Ook toen kwam de Nederlandse bezoeker uit alle rangen en standen. Het percentage hoogleraren of predikanten was misschien hoger dan nu het geval is, maar toch bezocht ook toen reeds de 'gewone man' zijn museum, of hij nu diamantbewerker of landbouwer, hoedenmaker of schipper was. Natuurlijk vindt men ook de benamingen van beroepen, die in onze tijd anders zouden luiden of die nu niet meer bestaan, zoals: Inlandskramer, bediende der politie, porder, kleedknecht van Mijn Heer of fotograaf. Ook blijken de beroepen: Rooms-Katoliek en Vrijmetselaar te bestaan.

De sociale status van de buitenlander is vanzelfsprekend geheel anders. Behalve dan de kooplieden en de kunstenaars, komen de meeste vreemdelingen toch wel steeds uit de meer gegoede kringen. Opmerkelijk is dat in de terminologie van de vermelde 'hoedanigheid' duidelijk verschuivingen optreden. Aanvankelijk hadden velen geen beroep of wensten er geen te hebben. De Engelsman noemt zich dan bij voorkeur Gentleman, waarnaast echter ook de termen Idleman en

Nothing voorkomen. In de eerste jaren wordt nog vrij dikwijls het voor ons amusante woord 'snob' gebruikt, bijv. op 19 aug. 1851 zien we een: J. P. Shaw - snob - London. Dit archaische woord bezat toen nog de oorspronkelijke betekenis van het afgekorte 'sine nobilitate'. In Frankrijk is de meest gebruikte term: propriétaire, daarnaast ook dikwijls rentier. De Duitser daarentegen geeft reeds vrijwel altijd een duidelijk omschreven beroep op, al zijn er ook daar aanvankelijk vele 'Gutsbesitzer'. Na de oorlog 1870-1871 worden de beroepen er nog duidelijker omschreven. Men is dan bijv. Lederfabrikant of Kammerpräsident. In mindere mate geldt dit voor Frankrijk, waar de rentiers en propriétaires talrijk blijven. Alleen de Amerikanen gebruiken dikwijls de term: Capitalist. En in Engeland blijft men natuurlijk het langst Gentleman.

De belangrijkste kolom voor de identificatie van de bezoekers is uiteraard die van de namen. Zó groot is het aantal bekende namen in de lijsten, dat slechts een beperkte keuze van geïdentificeerde personen van enig belang hier vermeld kan worden.

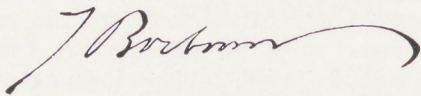
Belangwekkend is vooral de groep van kunstenaars, speciaal die van de schilders. De Nederlandse schilders hebben ook stellig niet allen hun naam gezet bij hun bezoek. Onder hen die dit wel deden, vallen dadelijk enige zeer getrouwen op. Van de oudste generatie is zeker David Bles de meest regelmatige bezoeker, al dan niet begeleid door zijn gezin. Ook H. W. Mesdag komt vele malen. De eerste keer in 1852 - hij is dan 21 jaar - noemt hij zich nog particulier te Groningen. Jan Weissenbruch is 22 jaar als hij in 1844 komt. In 1850 zien we ook J. H. Weissenbruch, die zich dan 'zeeschilder' noemt. Met hem begint de stroom van schilders uit 's-Gravenhage. In 1860 zijn daarbij Jacob en Matthijs Maris, die samen naar Amsterdam komen. Ze zijn dan 22 en 20 jaar oud. Mauve komt het eerst op 28 jan. 1861, Neuhuys in 1863, W. Roelofs in 1870. Willem Maris komt niet voor.

Naast de Haagse zijn het vooral de Dordtse

schilders die, dikwijls in groepjes, het museum bezochten. De bekendste is Ary Scheffer, die dan echter al 'history schilder' te Parijs is geworden. Van de Amsterdamse schilders is de meest regelmatige bezoeker de zo jong gestorven A. Gerard Bilders. Hij is nog maar 20 jaar, wanneer hij voor het eerst komt op 9 nov. 1853. De laatste maal tekent hij op 28 mei 1863, twee jaar voor zijn dood. (In 1862 geeft hij in plaats van kunstschilder, éénmaal koopman als beroep op.) Ook de tweelingen Pieter en David Oyens komen dikwijls. Bij hun eerste bezoek geven de dan 18-jarigen als beroep: Pieter - geene, David - schilder. August Allebé komt voor het eerst op 2 mei 1860 in de boeken voor.

In diezelfde jaren, vóór 1870, vinden we de namen van enkele Nederlanders die in den vreemde werken. Uit Philadelphia komt in 1845 J. G. Schwartz, uit Brussel (zeer regelmatig) P. van Schendel, evenals Martinus Kuytenbrouwer (1859) en L. Alma Tadema (1869). Remi Haanen kwam in 1863 uit Wenen, en L. J. Kleyen in 1856 en 1862 uit Rome.

De naam van J. Bosboom, die zo nauw betrokken was bij de activiteiten van het



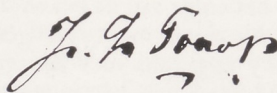
Rijksmuseum, komt bijvoorbeeld op 27 april 1869 voor. Na hem komen steeds meer namen van min of meer bekende schilders voor, o.a. Blommers, Verschuur, Apol, Springer, H. H. Ronner en vele anderen. Een bijzonder jaar is dan plotseling 1877. Tussen de lange reeks van bekende, trouwe bezoekers, gaat dan de intocht beginnen van een jonge generatie met een geheel eigen gezicht. En het is veelbetekenend, dat de eerste van die jonge,

V. W. van Gogh.

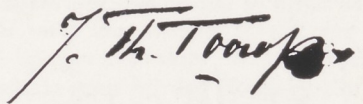
moderne schilders Vincent van Gogh was. Zijn naam, die sindsdien over de gehele wereld bekend is geworden, is te midden

van de duizenden andere namen in de bezoekersboeken het treffendst van alle. Die grote naam werd immers door de schilder zelf het kleinst en bescheidenst van alle neergeschreven.

In het volgende jaar ontmoeten we ook de naam van Vincent's vriend, waarmee hij veel correspondeerde, Ridder A. G. A. van Rappard. Op de laatste dag van 1877 komen nog samen Derkinderen en Witsen. In dec. 1880 is het de 22-jarige Jan Toorop, die dan op de Academie studeert. Zijn handtekening herkennen wij dan nog nauwelijks, maar kort



daarna in juli 1883, is het de ons bekende signatuur, die de dan zelfstandige schilder, bij een bezoek vanuit Brussel neerschrijft.



Nieuw is in die jaren de manier waarop de jonge schilderessen signeren. Geëmancipeerd als zij zijn, laten zij consequent hun voornamen weg. Zij zijn voortaan eenvoudig Schwartz - schilderes, Moes - schilderes, enz.

Bijzonder groot is het aantal Belgische schilders dat de reis naar Amsterdam ondernam. Van de meesten zijn thans de namen vrijwel vergeten, maar ook de befaamde kunstenaars zijn vrijwel zonder uitzondering hier geweest. Uit Brussel komen de toen verafgode historieschilders. In 1850 de oudste, F. J. Navez, in 1861 de wonderlijke Ant. Wiertz en in 1866 Louis Gallait. Uit Antwerpen zijn het Nicaise de Keyser (1860) en Henri Leys (1863). In 1867 bezoekt Félicien Rops het museum met de Franse Rosa Bonheur. Ook de gebroeders Stevens waren er beiden. Op 10 okt. 1883 maken ook de modernere schilders hun tocht naar het

Rijksmuseum. Op die dag tekenen Willem Vogels en de 23-jarige James Ensor.

W. Vogels
J. Bellin
James Ensor

Vanzelfsprekend is het boeiend te zien welke kunstenaars uit Frankrijk naar Nederland komen en wanneer zij komen. Aanvankelijk zijn het enige van de bekende historienerschilders. Als eerste in 1845 Eugène Isabey, die in 1865 nog eens met zijn vrouw een tweedaags bezoek aan het museum brengt. In 1850 is het Meissonnier, een jaar later Raffet, die hier vooral naar de costuums op de 17de-eeuwse schilderijen zullen zijn komen kijken. Bepaald verrassend is het tussen de vele 'ouderwetse' schilders op 19 juli 1852 de naam te ontmoeten van Manet. Hij

Ed. Manet

is dan 20 jaar oud en veel heeft hij nog niet geschilderd. Tijdens dit bezoek aan Nederland maakte hij een der eerste van de van hem bekende schilderijen: een copie naar de Anatomische les van Rembrandt in het Maurits-huis. Twee jaar later is het Corot, die samen

C. Corot
Dutilleul

met zijn vriend, de landschapsschilder C. Dutilleul in Amsterdam is en zijn ons zo vertrouwde handtekening plaatst.

In de daarop volgende jaren zijn het de

middelmatige mode-schilders die in groten getale naar Amsterdam komen, waaronder James Tissot, Rosa Bonheur, Bouguereau en Baudry de bekendsten zijn. In 1868 verschijnen de vooral in ons land thans meer gewaardeerde Fr. Bonvin en Ant. Vollon. Tijdens de Frans-Duitse oorlog is de stroom onderbroken. De eersten die daarna in het museum komen zijn de uitgesproken modeschilders Ed. Detaille en Carolus Duran. De laatste zette een buitengewoon grote en onbescheiden handtekening en was blijkbaar in gezelschap van Henriëtte Ronner. Op de volgende dag (22 juni 1871) ontmoeten we

C. Monet

Claude Monet blijkbaar tezamen met de fijnzinnige kunstkenner Henry Havard en de nogal onbekende impressionistische schilder Michel Lévy. Het is dan al 19 jaar geleden dat Manet door dezelfde zalen rondliep. Ook in 1871 komen nog Louis Legrand, de verfijnde graficus Jacquemart en Charles Dau-

Daubigny

Daubigny, Karl

bigny met zoon Karl. In 1872, de 27ste juni, volgt dan het tweede bezoek van Manet. Hij

Ed. Manet

T. Leenhoff

wordt vergezeld door zijn zwager, de Nederlandse beeldhouwer Leenhoff. Op dezelfde dag is ook Léon Bonnat onder de bezoekers. Veel waardering voor elkaar zullen deze zo verschillende schilders niet hebben gehad.

In de volgende jaren zijn het weer vooral de mode-schilders die hier verschijnen, zoals J. L. Gérôme, Lefebvre, Gervex, Breton en Henner. Op 18 aug. 1875 treft ons de opvallende hand van Fantin-Latour. Als laatste

M. Fantin Latour

kan hier nog slechts de naam van Odilon Redon signaleerd worden, die in juli 1878 zowel het Museum- als het Prentenkabinet-register tekende.

Odilon Redon

In scherpe tegenstelling met het grote aantal Franse schilders dat naar Nederland kwam, staat het uitzonderlijk lage aantal van hun Engelse vakgenoten. In deze jaren zijn het vooral de Praeraphaelieten die daar de toon aangeven en voor die schilders had de Nederlandse kunst geen enkele attractie. Wij troffen de namen van drie bekende Engelse kunstenaars aan. Allereerst in 1848 en 1852 Sir Frederick Leighton. Maar deze schilder was dan ook sterk continentaal geschoold. Het is wel typerend dat hij de eerste maal invult: Fr. Leighton - Maler - London, de tweede maal Fred. Leighton - artiste - Frankfort a.M. Als bezoeker van het Prentenkabinet komt op 1 sept. 1875 F. Seymour Haden. Het is zeker niet te gewaagd te veronderstellen dat hij daar speciaal de etsen van Rembrandt heeft bekeken. De derde Engelsman is J. E. Millais, die in 1881 eveneens het Prentenkabinetregister tekende.

Uit Spanje en Italië zien we geen schilders van formaat in de boeken vermeld, behalve dan in 1880 Giovanni Boldini, die toen evenwel een volkomen Parijse kunstenaar was.

De overige Europese schilders vormen een vrijwel homogene groep, omdat zij meestal gegroepeerd kunnen worden rond de kunstakademies van Düsseldorf en München, later ook van Wenen en Berlijn. Het behoeft ons

niet te verwonderen, dat vooral uit Düsseldorf zeer vele schilders naar het Rijksmuseum zijn getrokken. De afstand was niet zo groot, maar bovendien had de Düsseldorfse Akademie een grote belangstelling voor de 17de eeuwse Hollandse meesters. Onder die honderden Düsseldorfse kunstenaars zijn er weinigen die in onze dagen nog een zekere naam hebben. De eerste van de rij is Wilhelm Schadow (1846). In 1849 zien we Andreas Achenbach, in 1850 Ludwig Knaus, in 1856 Carl Hübner, in 1860 Vautier, in 1863 Otto Rethel, in 1871 Peter von Cornelius (dan in München) en in 1873 Oswald Achenbach.

De eerste belangrijke schilder uit München is Hans von Marées. Zijn vroege komst hangt wellicht samen met het feit dat er blijkbaar familie van hem in Amsterdam woonde. Vele malen had zijn vader reeds het museum bezocht, wanneer wij op 8 aug. 1859 de namen tegenkomen van H. v. Marées - peintre artiste - München en F. C. von Marées - Zeeman - Amsterdam. De schilder is dan 20 jaar oud. Een tweede maal komt hij in 1869, op een reis door West-Europa. Als woonplaats geeft hij dan Rome op. In 1873 volgt uit München Franz Lenbach en ook de meer om zijn onvergelykelijke 'stripverhalen' beroemde Wilhelm Busch. In het-

Wilhelm Busch

zelfde jaar komt uit Wenen de bejubelde en verafgode Hans Makart. Hij bezoekt Amsterdam na een reis door België, waar hij Rubens kwam bezien. In de kleine, donkere zaaltjes van het Trippenhuys zal hij zich wel niet zeer thuis gevoeld hebben. Hij troonde toen immers reeds in het reusachtige, hem door de staat geoffreerde atelier, een der drukst bezochte bezienswaardigheden van het toenmalige Wenen.

Inmiddels had het Rijksmuseum een heel anders geaarde schilder binnen zijn muren gehad. In 1871, dus in hetzelfde jaar als Monet, was de grootste Duitse impressionist

er al geweest. Zelfverzekerd tekent hij: Liebermann – Maler – Berlin. Nog vele ma-

Liebermann

len zal hij de door hem zozeer bewonderde schilderijen van Rembrandt en Frans Hals komen zien. Enige impressionisten die na hem nog komen zijn o.a. Carl Schuch, de stillevenschilder uit Wenen (1873) en W. Trübner uit Heidelberg (1874).

Via Düsseldorf arriveren ook tientallen Skandinavische schilders, zoals de Noor L. Munthe in 1864 en de door zijn schilderij van de Nachtwachtzaal in het Trippenhuis voor ons belangrijke Zweed August Jernberg. Dit 1874 gedateerde schilderij (afb. pag. 47) moet ontstaan zijn aan de hand van schetsen die hij bij zijn bezoeken in 1871 of 1873 gemaakt heeft.

Uit Praag komt de Tsjech J. Čermak (1850 en 1871), uit Hongarije de schilders Bertalan Székely (1864 en 1878), László Paál (1870) en Mór Than (1878). De nog door Breitner als allergrootste schilder van die tijd beschouwde Munkacsy bezocht het museum op 30 sept. 1872. In het begin van dat jaar had hij zich in Parijs gevestigd, waar hij Baron de Marches ontmoette. Deze nam Munkacsy mee naar zijn kasteel in Luxemburg, waar de schilder allerlei decoraties aanbracht. In 1873 sterft zijn weldoener en het volgende jaar huwt Munkacsy de weduwe. Het is zijn toekomstige echtgenote die de kunstenaar vergezelde bij zijn bezoek aan het Rijks-

*Baron de Marches
Munkacsy*

museum. De in zijn tijd eveneens bewonderde Zwitserse landschapsschilder Alexandre Calame treffen wij aan in 1846 en 1854.

Een geheel apart staande groep vormen de Amerikaanse schilders, waarvan er steeds

velen Europa bezochten. De bekendsten zijn G. H. Yewell (1860), Caleb Bingham (1861), J. Foxcroft Cole (1861), Gari J. Melchers (1883) en Childe Hassam (1883).

Onder de beeldhouwers voor wie in het Rijksmuseum destijds niet zoveel te bewonderen viel aan plastieken, komen slechts weinige bekenden voor. De enkele Nederlanders wier namen nu nog enige inhoud hebben, treffen wij allen aan, zoals Royer, Stracké en Leenhoff. Uit België komt in 1846 Ch. Geerts. Onder de Fransen verdienen genoemd te worden: David d'Angers (1849), Paul Troubetskoy (1851), de dierbeeldhouwer Auguste Cain (1865) en Frédéric Bartholdi (1878), die het Vrijheidsbeeld voor de haven van New York vervaardigde.

De eerste architect van belang in de registers is P. J. H. Cuypers. Hij is 25 jaar oud, wanneer hij op 4 sept. 1852 het Trippenhuis betreedt. Zijn naam werd door een ander uit het gezelschap neergeschreven. Op dat

Cuypers

ogenblik was hij er nog onwetend van, dat op hem tientallen jaren later de keuze zal vallen, om een waardiger behuizing te bouwen voor de kunstschaten, die hij toen zag. Hij blijkt overigens een getrouwe bezoeker te zijn geweest. Van de andere Nederlandse architecten noemen wij A. Tepe (vele R.K. kerken), A. C. Bleys (o.a. St. Nicolaaskerk, Amsterdam), J. H. Leliman (o.a. Gebouw Arti et Amicitiae) en A. W. Weissman (Stedelijk Museum, Amsterdam).

G. Lippert

Drie buitenlandse architecten, die allen door één bouwwerk beroemd werden, zijn in ons museum geweest. In 1863 is er Jos. Poelaert, die zijn Paleis van Justitie in Brussel nog niet heeft gebouwd (1866-'83).

Charles Garnier wiens Parijse Opéra dan nog in aanbouw is, komt in 1868. In 1883 ten slotte ontmoeten we de naam van de bouwer van de Eiffeltoren (1887-'89).

Het Trippenhuys zag binnen zijn deuren velen die nauw bij de Beeldende Kunst betrokken zijn, n.l. figuren uit de museumwereld, kunsthistorici, kunsthandelaars en verzamelaars. In 1847 treffen we de naam aan van von Olfers, de 'Generaldirektor der Königlichen Museen in Berlin'. De beroemde direktoren van hetzelfde museum dr. Wilhelm von Bode (1880) en dr. F. Lippmann (1882) volgen zijn voetsporen. In 1860 tekent het register L. Clément de Ris van het Louvre, in 1882 en 1883 dr. W. Pinder van het museum in Kassel en in 1885 Aug. Schaeffer uit Wenen. Vele bekende kunsthistorici hebben hun namen tussen die van andere bezoekers geplaatst. Uit Duitsland zijn afkomstig Gustav Waagen (1846), prof. Wilh. Luebke (1873), prof. K. Woermann (1875), Carl Justi (1875) en Alfred von Wurzbach (1882). Uit Wenen was er Theod. von Frimmel (1881).

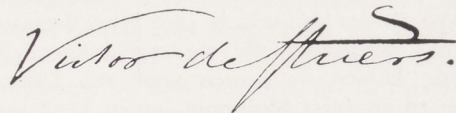
De eerste Fransen zijn geen kunsthistorici in de strikte zin. De 'ontdekker' van Vermeer, de schilder-schrijver-verzamelaar W. Thoré-Burger vinden we in 1859, 1860 en 1867. Op 17 juni 1859 komt hij in gezelschap van de schilder Martinus Kuytenbrouwer. Heeft deze hem wellicht via Brussel naar Amsterdam meegenomen? In 1870 tekent voor de eerste maal Henry Havard, die in de volgende jaren tot 1876 toe, herhaaldelijk terugkeert. In 1877 komt de naam van Georges Duplessis voor, in 1879 zien we de befaamde Prof. L. Courajod, in 1883 A. Firmin Didot en in 1883 G. Lafenestre en Victor Champier.

Uit België afkomstig zijn Henri Hymans (1859 en 1864) en Max Rooses (1870). De bekende samenstellers van catalogi vinden wij allen in het register van het Prentenkabinet. Het zijn in 1878 Ch. H. Middleton ('Clerk in orders - London'), in 1881 dr. W. von Seidlitz en in 1882 D. Rovinsky ('Sénateur à St. Petersbourg').

De belangrijke kunsthandelaars zijn wel

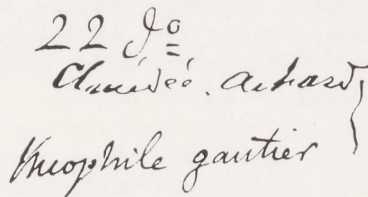
allen eens of meermaals in het Rijksmuseum geweest. We noemen slechts Rudolphe Lepke uit Berlijn, F. A. C. Prestel uit Frankfurt en S. J. Mak van Waay uit Dordrecht (1852). Van de vele honderden bekende verzamelaars noemen we: A. Beurdeley, de Robiano, verschillende Rothschilds, Potocki, Stroganoff, Warneck en Paul Davidsohn. Ook de Engelse Italiaan Federico Stibbert, wiens merkwaardige collectie als Museo Stibbert in Florence is blijven voortbestaan, is hier geweest.

Stellig niet onvermeld mag blijven de man die zo'n grote plaats in de geschiedenis van het Rijksmuseum heeft ingenomen: Victor de Stuers. Zijn bekende signatuur komt voor de eerste maal in 1866 voor. Hij is dan 23 jaar oud.



Uit de wereld van de schone letteren ontmoeten we eveneens vele bekenden. Enigen van hen waren Allard Pierson (1861 'predikant te Rotterdam' en 1879 'professor te Amsterdam'), de nog steeds befaamde Shakespeare-vertaler prof. L. A. J. Burgersdijk (1862), E. J. Potgieter (1863), Douwes Dekker 'met zijn familie' (1865), N. Beets (1866 'predikant - Utrecht'), C. Vosmaer (1866 en vele malen daarna), Fr. Haver-Schmidt (= Piet Paaltjens; 1869 'predikant te Schiedam'), S. Gorter (1870), Alberdingk Thijm (1873), Justus van Maurik (1875), Hein Boeken (1881-1883), Fred. van Eeden (1882) en J. Winkler Prins (1883).

Een keur van grote namen treffen we onder de Franse letterkundigen aan. De eersten die we ontmoeten zijn op 22 juni 1846: Amédée Achard en Théophile Gau-



tier, die samen komen. In hetzelfde jaar kwam Félix Mornand. Op 29 okt. 1851 zien we Prosper Mérimée, Membre de l'Institut

P. Mérimée

National de France – Paris. Bij de onthulling van het Rembrandt monument in Amsterdam was ook aanwezig de brillante Gérard de Nerval. Hij schreef een amusante reportage over de feestelijkheden bij die gelegen-

Gérard de Nerval

heid. Blijkbaar bezocht hij ook het museum, want op 17 mei 1852 komt zijn opvallende handtekening in de boeken voor. Hij noemt zich: rentier de Paris. In 1861 is het de naam van Champfleury die we tegenkomen. In 1865 komen de namen voor van Désiré Nisard en Jules Moineaux, en in 1868 van de destijds zeer bekende Parijse naaister, die fijnzinnige gedichten schreef: A. M. Blanchecotte. En dan in juli 1881 stuit onze blik op een naam, die de laatste jaren weer op aller lippen is.

Jules Verne

Uit de overige landen van Europa kwamen naar het schijnt weinig litteratoren van naam. De enige Duitse schrijvers die gevonden werden zijn Bogomil Goltz (1862) en Klaus Groth (1873). In Hongarije is algemeen bekend de klucht De Notaris van Peleske, het werk van József Gaál, die hier in 1865 was.

Zeer groot is het aantal toneelspelers die in de boeken voorkomen. Deze namen zouden een aparte studie verdienen. Nog heden veelzeggende namen duiken telkens op: Bouwmeester, Tourniaire, Delamar, Nieuwenhuizen, Potharst enz. Als belangrijke buitenlander noemen we slechts de grote Franse acteur Jos. I. Samson.

Jos. I. Samson

De muziekwereld is matig vertegenwoordigd onder de bezoekers. Van onze landgenoten troffen wij aan: Samuel de Lange (1864), Joh. Verhulst (1865), Richard Hol (1869) en Henri Brandts Buys (1877). Van de vele beroemde buitenlandse musici, die in ons land zijn geweest, hebben slechts enkelen onze tempel van de beeldende kunst betreden, voorzover de bezoekersboeken daarover uitsluitel kunnen geven. Opmerkelijk is het, dat van de Duitse musici die wel kwamen, velen bevriend waren met Johannes Brahms.

Ernst Raupach

Amalie Joachim

Joh. Brahms

Julius Röntgen

Brahms zelf is kennelijk zeer belangstellend geweest. Hij kwam tenminste driemaal. De eerste keer was dat op 18 jan. 1876. De tweede maal kwam hij in gezelschap van de vrouw van zijn vriend Joseph Joachim en zijn Amsterdamse vriend Julius Röntgen. Zijn derde bezoek had in febr. 1884 plaats. Overigens was Joseph Joachim, de befaamde

Joseph Joachim

violist en componist hem reeds voor geweest (1864). Een andere vriend van Brahms, die veel tot het bekendmaken van zijn werk heeft bijgedragen, was Hans von Bülow. In 1866 schrijft hij in het bezoekersboek: von Bülow und Frau – Tonkünstler – München. Deze Frau von Bülow was Cosima, de dochter van Frans Liszt. In juli 1881 komt von Bülow opnieuw. Dan is hij echter alleen, want inmiddels heeft zijn vroegere vriend Richard Wagner hem zijn vrouw afhandig gemaakt.

Ook de componist van de opera Barbier van Bagdad, Peter von Cornelius bezocht het museum (1856). Een andere bekende componist, die blijkens zijn herhaald bezoek duidelijk belangstelling toonde voor de schilderkunst was Camille Saint-Saëns. Zijn

Camille Saint-Saëns

eerste bezoek aan het museum volgde twee weken na het eerste bezoek van Brahms. In 1873 zien we de naam van de vooral om zijn balletmuziek bekende Léo Delibes. De

Léo Delibes

namen van de solisten verliezen gewoonlijk snel hun bekende klank. In hun dagen wereldberoemde solisten waren de pianist Aloys Schmitt (1860), de Russische cellist Ch. Davidoff (1861), de zanger Adolph Griminger (1867) en de pianist Carl Tausig (1868). De laatste kwam in gezelschap van Carl Bechstein, die toen reeds zijn welbekende vleugels bouwde. Ook treffen we de naam aan van Ludovic Halévy, de toneel- en librettoschrijver, die de libretti voor vele opera's van Offenbach en Bizet, o.a. diens Carmen, leverde (1884).

Het overgrote deel der bezoekers bestond echter uit mensen, wier namen niet dadelijk met de schone kunsten verbonden zijn. Vele beroemdheden op allerlei terrein zijn hieronder. Zo troffen wij een aantal bekende staatslieden aan. Bijvoorbeeld op 9 sept. 1856 de staatsman-schrijver Disraeli. De bekendste

The Hon. G. Disraeli } *Ministre des*
Ch. Disraeli } *Affaires Étrangères*

Duitse staatsman is A. von Bethmann Hollweg, die dan minister van Eredienst is (1860). Onder de Franse bezoekers zijn

Jules Favre (1864) en de dan nog lang niet tot zijn grootste hoogte gestegen Clémenceau.

Clémenceau

De bekende Franse generaal uit de Frans-Duitse oorlog Bazaine heeft een wel zeer van die van Clémenceau verschillende signatuur.

Bazaine

Om de verscheidenheid van de gasten van het Rijksmuseum nog eens te aksentueren, zou ik hier willen wijzen op drie predikanten, die door hun werkzaamheden op liefdadig en sociaal terrein hun tijdgenoten ver vooruit waren. Het zijn dr. O. G. Heldring (1852 – predikant te Hemmen) en dr. H. Pierson (1865 – predikant te Heineroord), die in 1867 de Heldring-gestichten te Zetten zullen oprichten en leiden. De derde is Ds. Jan de Liefde (1861), die in Amsterdam de 'Vereniging tot Heil des Volks' oprichtte. Tevens was hij de oprichter van de 'Vrije Evangelische Gemeente'. Ook een stichter van de 'Vrije Gemeente' te Amsterdam: dr. P. H. Hugenholtz is onder de bezoekers (1883).

Tenslotte is er onder de belangstellenden een aantal die zich op wetenschappelijk terrein verdienstelijk hebben gemaakt. Merendeels zijn het befaamde hoogleraren. Onder de historici treffen we enkele grote namen aan. Allereerst in 1844 het Engelse parlements-lid Th. B. Macaulay uit Londen, wiens History of England dan nog niet is verschenen. In 1852 wordt hij gevolgd door A. J. V.

Th. B. Macaulay

Le Roux de Lincy uit Parijs. Op 11 juli 1885 zien we dan Jules Michelet. Aan diens

bezoek aan Nederland danken we enige bladzijden van zijn glasheldere schrijfkunst,

J. Michalet

waarin hij op oorspronkelijke wijze de kunst van Rembrandt benaderde. Op 26 okt. 1860 plaatste de grote Th. Mommsen zijn bescheiden handtekening. In 1872 is het de

Mommsen

grootste Nederlandse historicus van de 19de eeuw die zijn eerste bezoek van vele brengt, n.l. R. Fruin, hoogleraar te Leiden. Tot een latere generatie behoort P. J. Blok, die in 1883 nog 'Leeraar Gymnasium - Leiden' is. In 1872 zien we verder Prof. Heinrich Leo en de Russische geschiedschrijver Ivan Golovin, die dan in Parijs in ballingschap leeft.

Van 1853 tot 1872 is een geregelde gast de classicus Prof. S. A. Naber. Van 1863 tot 1876 geldt hetzelfde voor de theoloog Prof. C. W. Opzoomer. Andere Nederlandse geleerden zijn o.a. de sterrekundige J. H. Oudemans (1854) en B. J. L. baron de Geer van Jutfaas (1862), die aan de Utrechtse Universiteit zowel Romeins recht, als Hebreeuws en Arabisch doceerde. Bovendien was hij bekend als leider van de Aprilbeweging in 1853. Verder de bioloog Prof. C. A. I. A. Oudemans (1863) en de theologen J. I. Doedes (1870) en H. Oort (1873).

Een aantal van de bekendste buitenlandse geleerden komt gezamenlijk in febr. 1875. Zij waren kennelijk uitgenodigd bij de herdenking van het 300-jarig bestaan van de Leidse Universiteit. Daar was o.a. bij Prof. Dmitri Mendeleëf, de Russische scheikundige, die het periodiek systeem der elementen ontwierp.

D. Mendeleëff

Onder de Duitse geleerden, die tussen 1844 en 1885 het museum bezochten, treffen

we o.a. aan: de grote Joodse theoloog Zacharias Frankel uit Breslau (1855), de door zijn 'Tierleben' alom bekende dr. A. E. Brehm uit Leipzig (1861), de Egyptoloog (en romanschrijver) Georg Ebers uit Dresden (1863), de anatoom-antropoloog prof. Hermann Welcker uit Halle (1863), de ekonoom Max Wirth uit Frankfurt (1864), de fysioloog prof. Joh. Nepomuk Czermak uit Leipzig (1869 en 1871), de filosoof en grondlegger van de etnopsichologie Moritz Lazarus uit Berlijn (1872), de geoloog E. Beyrich uit Berlijn (1873), de matematicus Rudolf Lipschitz uit Bonn (1875), de theoloog Hermann Lüdemann uit Kiel (1883) en de archeoloog Adolf Furtwängler (1883), die o.a. Olympia en Aegina blootgelegde.

Uit Frankrijk zien we onder meer de volgende geleerden: de natuurkundige C. M. Despretz (1860), de grondlegger van de landbouwchemie J. B. J. D. Boussingault (1860),



de medicus P. Em. Chauffard (1867), de chemicus E. Frémy, de hellenist Jules Girard, de archeoloog Georges Perrot en de chemicus Ch. Ad. Würtz (allen in 1875).

Als laatste noemen wij dan nog de zo veelzijdige, zo typisch 19de-eeuwse figuur, die bij geen enkele groep onder te brengen is, n.l. Félix Tournachon, beter bekend onder de naam Nadar. Voor de één zal hij in de eerste plaats de brillante karikaturist zijn, voor de ander is hij een der eerste en een der grootste fotografen, voor weer een ander is hij allereerst de man die zijn atelier aan zijn bevriende impressionistische schilders aanbod, om daar hun bekende eerste tentoonstelling in 1874 te organiseren. In weer een geheel andere kwaliteit was hij in Amsterdam, n.l. als de grote ballonvaarder. Hij was hier met zijn enorme ballon 'Le Géant', die voorzien was van een compleet fotografisch laboratorium en waarmee Nadar in 1863 het

lange-afstands rekord vestigde, dat eerst in onze eeuw verbeterd kon worden (Parijs-Hannover). Later zou zijn ballon nog dienst doen om Gambetta uit het belegerde Parijs te doen ontsnappen. Ter gelegenheid van de opening van het Paleis voor Volksvlijt zou Nadar met zijn Géant opstijgen. Maar het

A handwritten signature in cursive script that reads 'Nadar'.

weer was en bleef te slecht, zodat de feestelijke opstijging niet door kon gaan. De plechtigheid zou plaats vinden op 11 sept. 1865. Nadar komt in het Trippenhuis op 18 sept. We zijn dan ook bang, dat hij uit verveling naar binnen is gelopen. Want ook dat kwam in de uitstekende familie van bezoekers van ons Rijksmuseum voor!

Bespiegeling over de bezoekcijfers

TON KOOT